Sophokleswedstrijd 2014-15: *Oidipous Tyrannos* 362-379

(ed. Hugh Lloyd-Jones = Loeb Classical Library, 1997²)

De *Oidipous* is voor velen – te beginnen met Aristoteles – dé Griekse tragedie bij uitstek. Samen met *Antigone* behoort dit stuk tot de westerse canon, en zeker / ook tot de canon in het onderwijs. (Ironisch genoeg behaalde Sophokles met dit stuk niét de overwinning in de tragediewedstrijd.) Veel uitleg bij het stuk als geheel is dan ook niet nodig.

De wedstrijdtekst komt uit het eerste epeisodion. Sinds de proloog weten de personages door een orakel uit Delphi dat de pest maar uit Thebe zal verdwijnen als de moordenaar van de vroegere koning Laios wordt gevonden en verbannen. Oidipous, die ook al de sfinx had overwonnen, zal er werk van maken… Na de parodos, waarin het koor een klaaglied over de pest zingt, begint Oidipous aan de voor hemzelf fatale speurtocht naar de dader. Hij ontbiedt Teiresias, de blinde ziener die het best geplaatst lijkt te zijn om hem te helpen. Oidipous' verzoek: "red jezelf, red de stad, red mij, red ons van de bezoedeling door deze moord" (312-313). Maar Teiresias weigert te spreken: "Jullie hebben geen inzicht (οὐ φρονεῖτε). Ik zal mijn ellende niet onthullen, laat staan die van jou" (328-29). Oidipous wordt kwaad (meermaals ὀργή), en gaat de ziener verdenken en beschuldigen van medeplichtigheid aan de moord op Laios. Daarop vertelt Teiresias de waarheid, aanvankelijk in bedekte termen, maar nu ondubbelzinnig. De passus bevat enkele van de beroemdste verzen uit de Griekse literatuur.

Het vervolg is bekend. Oidipous gelooft Teiresias niet – kan hem niet geloven. Maar de rest van de tragedie leidt tot steeds duidelijker bevestiging van de beschuldiging. De schellen vallen hem van de ogen, en ook zijn moeder en vrouw Iokaste komt tot inzicht. Voor allebei met de gruwelijke zelfgekozen gevolgen.

Teiresias	φονέα σέ φημι τἀνδρὸς οὗ ζητεῖς κυρεῖν.	362
Oidipous	ἀλλ᾽ οὔ τι χαίρων δίς γε πημονὰς ἐρεῖς.	
T.	εἴπω τι δῆτα κἄλλ᾽, ἵν᾽ ὀργίζῃ πλέον;	
O.	ὅσον γε χρῄζεις· ὡς μάτην εἰρήσεται.	365
T.	λεληθέναι σέ φημι σὺν τοῖς φιλτάτοις	
	αἴσχισθ᾽ ὁμιλοῦντ᾽, οὐδ᾽ ὁρᾶν ἵν᾽ εἶ κακοῦ.	
O.	ἦ καὶ γεγηθὼς ταῦτ᾽ ἀεὶ λέξειν δοκεῖς;	
T.	εἴπερ τί γ᾽ ἐστὶ τῆς ἀληθείας σθένος.	
O.	ἀλλ᾽ ἔστι, πλὴν σοί· σοὶ δὲ τοῦτ᾽ οὐκ ἔστ᾽, ἐπεὶ	370
	τυφλὸς τά τ᾽ ὦτα τόν τε νοῦν τά τ᾽ ὄμματ᾽ εἶ.	
T.	σὺ δ᾽ ἄθλιός γε ταῦτ᾽ ὀνειδίζων, ἃ σοὶ	
	οὐδεὶς ὃς οὐχὶ τῶνδ᾽ ὀνειδιεῖ τάχα.	

O.	μιᾶς τρέφῃ πρὸς νυκτός, ὥστε μήτ᾽ ἐμὲ	
	μήτ᾽ ἄλλον, ὅστις φῶς ὁρᾷ, βλάψαι ποτ᾽ ἄν.	375
T.	οὐ γάρ σε μοῖρα πρός γ᾽ ἐμοῦ πεσεῖν, ἐπεὶ	
	ἱκανὸς Ἀπόλλων, ᾧ τάδ᾽ ἐκπρᾶξαι μέλει.	
O.	Κρέοντος, ἢ τοῦ ταῦτα τἀξευρήματα;	
T.	Κρέων δέ σοι πῆμ᾽ οὐδέν, ἀλλ᾽ αὐτὸς σὺ σοί.	379

In verzen 376 en 378 wijkt de editie van Lloyd-Jones af van (sommige) andere tekstuitgaven: in 376 volgt hij een conjectuur van Brunck (de manuscripten lezen με μοῖρα πρός γε σοῦ) en in 378 een oude papyrus (mss lezen σοῦ, niet τοῦ). Vooral het eerste brengt een belangrijk verschil in betekenis met zich mee. Hoewel van secundair belang in een vertaalwedstrijd, kan het wel degelijk een zinvolle oefening zijn om de leerlingen te wijzen op tekstuele verschillen, en hen zelf te laten overwegen en argumenteren welke lezing best past: een onderzoekscompetentie. Bij de beoordeling van de vertalingen zal de jury geen rekening houden met de keuze die in de vertaling gemaakt wordt.

We hopen dat vele klasgroepen zich door deze bekende verzen zullen uitgedaagd voelen.

ENKELE VERTALINGEN

1. *Koning Oidipoes*, drama van Sofokles in Nederlandsche verzen overgebracht door P. C. Boutens, 1926.
Amsterdam, Maatschappij voor Goede en Goedkoope Lectuur (Tooneelbibliotheek)

Teiresias:
Ik zeg u diens mans moordnaar, wiens moordnaar gij zoekt
Oidipoes:
’t Berouwt u dat gij tweemaal mij met woorden krenkt!
Teiresias:
Moet ‘k nog meer zeggen, dat gij u nog meer vertoornt?
Oidipoes:
Zoveel gij lust hebt. ’t Zal vergeefs gesproken zijn.
Teiresias:
‘k Zeg dat gij met uw diersten in schande onvermoed
Saamleeft, en niet ziet hoe gij diep ellendig zijt.
Oidipoes:
Denkt gij dat steeds te zullen zeggen zonder spijt?
Teiresias:
Wanneer er in de waarheid eenge kracht is, ja.
Oidipoes:
Voor elk, voor u niet. Gij hebt daar geen deel aan, daar
Gij blind van ooren en van geest en oogen zijt.
Teiresias:
Armzalig gij, die nu met dingen smaadt, waarmeê
Niet één van dezen straks uzelf te smaden laat.
Oidipoes:
Gij huist bij nacht oneindig, en kunt noch ooit mij
Noch eenig ander die het licht ziet, schade doen.
Teiresias:
’t Is ook uw doem niet om door mij te vallen; want
Apolloon die belang heeft bij dit werk, volstaat.
Oidipoes:
Zijn die bedenksels Kreoons vinding of van u?
Teiresias:
Kreoon doet u geen letsel, maar gij let uzelf.

2. Sophokles, *Koning Oidipoes,* in het Nederlands vertaald door R. Thibau en R. De Pauw, 1952
Antwerpen, Uitgeversmij. N.V. Standaard-Boekhandel

Teiresias
Ik zeg dat gij de man vermoord hebt, wiens moordenaar ge zoekt.
Oidipoes
Geen tweemaal zult ge me straffeloos beledigen.
Teiresias
Moet ik nog andere zaken vertellen opdat ge u nog meer vergramt?
Oidipoes
Zoveel als ge maar wilt, het is toch vergeefs gesproken.
Teiresias
Ik zeg dat ge onbewust allerschandelijkst samenleeft met hen die ge het meest bemint, en dat ge niet eens merkt in welke rampspoed ge u bevindt.
Oidipoes
Denkt ge waarachtig aan deze woorden steeds vreugde te beleven?
Teiresias
Ja, als de waarheid maar in iets haar macht behoudt.
Oidipoes
Dat doet ze, maar niet voor u. Voor u bestaat ze niet, vermits ge zijt van oor, verstand en ogen blind.
Teiresias
Rampzalig zijt ge me te verwijten wat eenieder u straks verwijt!
Oidipoes
Ge wordt allen met duisternis gevoed, en zo zult ge mij, nog iemand anders, die het licht aanschouwt, nooit kunnen schaden.
Teiresias
Inderdaad! Het lot wil dat ge niet onder mijn hand vallen zult; Apolloon, wie het hoort dit te doen, volstaat.
Oidipoes
Zijn dat uitvindsels van Kreoon of van uzelf?
Teiresias
Niet Kreoon, maar gijzelf hebt iets met uw ongeluk te maken.

3. Sophokles, *Koning Oidipoes,* vertaald door <u>Jan Engelman</u>, 1955 Amsterdam, Querido

Teiresias: Gij hebt vermoord den man, wiens moordenaar gij zoekt.

Oidipoes: Mij tweemaal zóó te smaden blijft niet ongestraft.

Teiresias: Zal ‘k méér nog zeggen, dat uw gramschap er van groeit?

Oidipoes: Zooveel gij wilt, want het is toch vergeefs gezegd.

Teiresias: Ik zeg, met wat u ’t naast is, leeft ge in schandelijkheid
en weet het niet en ziet uw ongeluk niet in.

Oidipoes: Acht gij’t profijtelijk voor u, zóó voort te gaan?

Teiresias: Als er nog een’ge kracht is in de waarheid, ja.

Oidipoes: Voor iedereen, maar niet voor u. Voor ù juist niet,
die stomp van oor, die blind van geest en oogen zijt.

Teiresias: O gij, armzalige, die mij met dingen smaadt
waarom zoo straks een elk, die hier vertoeft, u hoornt.

Oidipoes: U voedt alleen de duisternis, gij zult noch mij,
nog eenig ander schaden die het licht aanschouwt.

Teiresias: Het is uw lot niet om te vallen door *mijn* hand,
dat is Apollo’s zaak en hij brengt het tot stand.

Oidipoes: Heeft Kreoon dit verzonnen of is ’t eigen vondst?

Teiresias: Niet Kreoon doet u kwaad, alleen gij zelf u zèlf.

4. **Sophokles, *Koning Oidipous* in de vertaling van Evert Straat, 1962**
Den Haag, Bert Bakker/Daamen N.V.

Teiresias
Ik zeg, gij zijt de moord'naar die gij zoekt!

Oidipous
Twéémaal mij zo te krenken zal u rouwen!

Teiresias
Moet ik méér zeggen en uw toorn aanblazen?

Oidipous
Zoveel ge wilt – uw praat zal zinloos zijn.

Teiresias
Ik zeg: gij leeft in schande met uw naasten
en weet dat niet en kent uw gruwel niet.

Oidipous
Denkt gij zo door te gaan tot uw plezier?

Teiresias
Jazeker, als er kracht in waarheid steekt!

Oidipous
Jawel, maar niet voor u – gij kent haar niet
want gij zijt blind, van geest, van oor, van oog!

Teiresias
Rampzalige, die met gebreken spot
waarom een ieder u weldra zal honen!

Oidipous
Gij leeft in duisternis, en kunt noch mij,
noch and'ren die het licht zien schade doen.

Teiresias
't is niet uw doem, door míj te grond te gaan!
Apolloon is genoeg, het staat aan hém.

Oidipous
Hebt gij, of heeft Kreoon dit uitgebroed?

Teiresias
Kreoon deed u geen kwaad, maar wel gijzelf!

5. <u>Johan Boonen</u>, Sophokles: *Oidipoes, Tiran van Thebe*, 1984 (zesde herziene druk) Leuven, Acco

tei ik zeg:
gij zijt de moordenaar die gij zoekt.

oid voor de tweede keer zo'n laster.
aa gij zult er nog om schreien.

tei moet ik uw woede nog meer wekken?
zeg ik nog meer?

oid zeg wat ge wilt.
uw praten heeft geen zin.

tei ik zeg:
gij weet niet hoe gij leeft.
gij leeft in schande met wie u lief is.
gij ziet niet in
hoe smerig het met u is gesteld.

oid zwijg!
vreest gij mijn straffen niet?

tei ik kan uw straffen aan.
de waarheid is sterk.

oid dé waarheid wel
maar niet die van u.
want uw geest en uw oren
zijn al even dicht als uw ogen.

tei het wordt rampzalig.
want hetgeen gij nu teiresias verwijt
verwijten straks de mensen u.

oid gij leeft alleen van duisternis.
hoe kunt gij mij of eender wie dan treffen?
wij leven in het licht.

tei ik hoef u niet te treffen.
dat doen de goden wel.

oid heeft kreoon dit verhaal bedacht?
of gij?

tei kreoon is voor u geen gevaar
voor u is oidipoes een gevaar.

6. Sophocles, *Tragediën.* Vertaald door Emiel De Waele, 1987 (tweede druk)
Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel

Tiresias	Ik zeg: gij zijt de moordnaar die gij zoekt.
Oedipus	Tweemaal die krenking! Nee, dat zult gij boeten.
Tiresias	Zeg ik nog meer, dat gij nog bozer wordt?
Oedipus	Zoveel ’t u lust. Al woorden in de wind!
Tiresias	Gij weet niet, zeg ik, in wat voor een schande
	gij samenleeft met wie u dierbaarst zijn,
	en merkt niet eens hoe ver gij zijt gekomen.
Oedipus	Denkt gij zo ongestraft maar voort te praten?
Tiresias	Zolang er kracht is in de waarheid, ja!
Oedipus	Die is er, niet voor u, voor u niet, want
	uw oor, uw geest, uw oog, ’t is alles blind.
Tiresias	Gij arme man, - mij uitschelden voor wat
	u straks de hele stad uitschelden zal.
Oedipus	Gij leeft van louter nacht. Mij schaden kunt
	gij niet noch eender wie die ’t licht aanschouwt.
Tiresias	Zo is ’t! Uw lot is niet door mij te vallen.
	Dat doet Apollo wel. Daar zorgt hij voor.
Oedipus	Is ’t Creon die dit spel uitvond, of gij?
Tiresias	Ach, Creon doet u niets; maar gij, u zelf.

7. Sophokles, *Zeven tragedies* vertaald en ingeleid door <u>Jan Pieters</u>, 1989
Baarn, Ambo

Teiresias	Die op te sporen moordenaar zijt gij!
Oedipus	Dat zal u rouwen: tweemaal kwetsen mij?
Teiresias	Zal ’k nóg iets zeggen dat u nóg meer kwetst?
Oedipus	Wat ge maar wilt: het is toch loze praat!
Teiresias	De schande ontgaat u – zeg ik – en ’t gevaar
	van de innigste verhouding waar ge in leeft.
Oedipus	Ge denkt dat ge dit zomaar zeggen kunt?
Teiresias	Ja, als de waarheid iets van kracht bezit.
Oedipus	°Dat doet zij zeker; niet voor u slechts, want
	gij zijt aan oren én ogen én inzicht blind!
Teiresias	Onzalige, die mij nu hoont om iets
	waarom u ieder weldra honen zal!
Oedipus	Om u is ’t aldoor nacht, zodat ge mij
	noch wie ook maar het licht ziet, schaden kunt.
Teiresias	Dat staat u niet te wachten van mijn kant:
	Apollo kan de afrekening wel aan!
Oedipus	Heeft Kreoon of hebt gij dat zelf bedacht?
Teiresias	Niet Kreoon – zelf hebt gij ’t u aangedaan!

8. Sophokles, *Koning Oedipus* vertaald door Stefan van den Broeck, 1991 Antwerpen-Baarn, Houtekiet

Teiresias
Ik zeg dat jij de moordenaar bent die je zoekt!
Oedipus
Daar zal je voor boeten! Mij tweemaal beledigen!
Teiresias
Zal ik nog meer zeggen, dan kan je nog wat doorrazen?
Oedipus
Zeg wat je wil, het zal je niet helpen!
Teiresias
Ik zeg dat jij zonder het te weten in de grootste schande leeft met degenen die je het liefst zijn. Je ziet niet eens in wat voor ramp je verzeild bent geraakt!
Oedipus
Denk je dat je dit straks nog met evenveel plezier zal herhalen?
Teiresias
Als de waarheid iets waard is wel, ja.
Oedipus
Dat is ze zeker, maar niet als ze van jou komt. Voor jou bestaat ze niet. Jij bent blind én doof én krankzinnig!
Teiresias
Jij bent te beklagen! Je verwijt mij wat iedereen jou straks zal verwijten!
Oedipus
Jij teert op duisternis, en daarom ben je onschadelijk voor al wie het licht ziet, ook voor mij!
Teiresias
Je hebt gelijk, ik zal je niet van je troon halen. Apollo kan dat wel alleen; het is trouwens zijn taak.
Oedipus
Heeft Kreon dit soms bedacht of jij zelf?
Teiresias
Kreon heeft met jouw ongeluk niets te maken; jij bent je eigen ondergang.

9. *Oedipus/Antigone* van Sophokles. Hertaling/bewerking: Guus Baas.
Rotterdam, Ro Theater

Teiresias: Ik zeg je: jij bent de moordenaar van de man wiens moordenaar jij zoekt

Oedipus: Nóg eens! Dat zal je berouwen!

Teiresias: Wil je dat ik nog méér zeg? Dat je nóg kwader kunt worden?

Oedipus: Zo veel je wilt! Sla nog wat gaten in de lucht!

Teiresias: Dan zeg ik jou dat jij niet weet in wat voor schande je leeft met je gezin en dat je geen idee hebt hoe ver je al bent gezonken.

Oedipus: En jij dacht dat ik jou zo maar door liet gaan?

Teiresias: Zo lang de waarheid iets waard is: ja.

Oedipus: Jij kúnt de waarheid niet eens kennen: doof, blind en stom ben jij tegelijke

Teiresias; Ik beklaag je, Oedipus. Jij scheldt me uit voor alles wat straks over jou zal worden gezegd.

Oedipus: Gevangen in het duister zit je! In je eigen ondoordringbare nacht! Maar ik kan wel zien. En daarom heb jij geen macht over mij!

Teiresias: Nee, ik breng jou ook niet ten val. Dat doet Apollo.

Oedipus: Heeft Kreon dit allemaal bedacht, of heb je dat zelf gedaan?

Teiresias: Kreon heb ik niet nodig. Jij gaat aan jezelf kapot.

10. Sofokles, *Oidipous – Antigone.* Vertaald door Gerard Koolschijn, 2010 (tweede druk) Amsterdam, Athenaeum – Polak & Van Gennep

Teiresias
U bent, zeg ik, de moordenaar die u zoekt
Oidipous
Dat zal u spijten, deze dubbele smaad.
Teiresias
Moet ik uw drift nog prikkelen met meer?
Oidipous
Zoveel u wilt. U zegt het zonder zin.
Teiresias
U hebt onwetend met uw dierbaarsten,
zeg ik, de schandelijkste omgang en
ziet niet hoe diep u al gezonken bent.
Oidipous
Denkt u soms ongestraft zo door te gaan?
Teiresias
Als inderdaad de waarheid machtig is.
Oidipous
Dat is zij, ja, behalve dan voor u.
Voor u gaat dat niet op. In uw geval
Zijn oren, geest en ogen even blind.
Teiresias
De ramp voor ú is dat u scheldt met iets
Wat iedereen weldra uzelf naroept.
Oidipous
U leeft in louter nacht, dus schaden kunt
u mij of anderen die het licht zien nooit.
Teiresias
Uw lot is niet door míj te vallen, want
Apollo zelf volstaat. Hij voert dit uit.
Oidipous
Is dat een vondst van Kreon of van u?
Teiresias
Van Kreon dreigt u niets, wel van uzelf.